

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата економічних наук, доцента,
доцента кафедри економіки, підприємництва та бізнес-
адміністрування

Державного податкового університету

Марченко Ольги Іванівни

на дисертаційне дослідження

КОГУТА Сергія Сергійовича

на тему: «**Енергетична безпека в контексті інклюзивного
розвитку економіки України**»,

поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»
(05 – Соціальні та поведінкові науки)

Актуальність теми дисертаційної роботи

Енергетична безпека України в контексті інклюзивного розвитку є критично важливою для забезпечення стабільності економіки та соціальної згуртованості, особливо в умовах війни та повоєнного відновлення. Вона сприяє економічній стабільності через надійне енергопостачання, яке є основою для відновлення виробництва та створення робочих місць, зменшує залежність від імпорту енергоносіїв, знижуючи геополітичні ризики, та підтримує соціальну стабільність через доступність енергії за стабільними цінами. Досягнення енергетичної безпеки можливе завдяки диверсифікації джерел та шляхів постачання енергоресурсів, розвитку власного виробництва, модернізації інфраструктури, підвищенню енергоефективності, впровадженню інноваційних технологій та міжнародній співпраці, що сприятиме сталому економічному зростанню та підвищенню якості життя громадян України.

Наслідки недостатньої енергетичної безпеки впливають на різні сфери життя, починаючи від економічних втрат і залежності від імпорту енергоносіїв до соціальної напруги та збільшення викидів шкідливих речовин у повітря та воду через неефективне використання енергії та використання невідновлюваних джерел.

Актуальність дослідження цієї проблематики спричинена кількома факторами. По-перше, стабільне та доступне енергопостачання є основою для відновлення та стабільного функціонування виробництва, транспорту, інфраструктури та інших галузей економіки. По-друге, енергетична безпека сприяє зниженню вартості виробництва, підвищенню конкурентоспроможності національних товарів і послуг на світовому ринку, а також залученню інвестицій для розвитку інноваційних технологій та енергоефективних проєктів. По-третє, енергетична безпека сприяє соціальній стабільності, адже вона забезпечує комфорт та безпеку для населення, зокрема через стабільні ціни на енергоресурси та можливість використання різноманітних джерел енергії для всіх верств суспільства. Забезпечення енергетичної безпеки України

в контексті інклюзивного розвитку має стратегічне значення для сталого економічного зростання та підвищення якості життя громадян.

Україна залишається залежною від імпорту енергоресурсів, особливо газу, нафти та вугілля, що створює значні ризики для стабільності енергетичного сектору країни. Для забезпечення енергетичної безпеки України необхідні комплексні стратегічні рішення за напрямками диверсифікації джерел та шляхів поставок енергоресурсів, розвитку власного виробництва енергоресурсів та модернізації енергетичної інфраструктури, й альтернативних джерел енергії.

Забезпечення енергетичної безпеки України є одним із найважливіших питань, які стоять перед державою. Впровадження комплексних стратегічних рішень у вищезазначених напрямках сприятиме досягненню стабільності економіки, підвищенню конкурентоспроможності національних товарів на світовому ринку та забезпеченню комфортних умов для населення, тому дисертаційна робота Когута С. С. на тему «Енергетична безпека в контексті інклюзивного розвитку економіки України» є актуальною з огляду на енергетичні потреби та інтереси України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертацію виконано відповідно до тематики науково-дослідної роботи кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування Державного податкового університету (м. Ірпінь) на тему «Підприємство в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку» (державний реєстраційний номер №0119U000718), у межах якої автором розкрито теоретичні засади та історичні аспекти забезпечення енергетичної безпеки України в контексті інклюзивного розвитку країни; Громадської організації «Фінансово-економічна наукова рада» на тему «Проблеми стратегічного розвитку національної економіки» (номер державної реєстрації 0118U000788), де обґрунтовано концептуальні засади енергетичної безпеки в контексті інклюзивного розвитку економіки, в основу яких покладено визначення терміну «енергетична безпека», що ґрунтується на концепції інклюзивного розвитку економіки у взаємозв'язку з інноваційними підходами до забезпечення і зміцнення енергетичної безпеки.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у розробці науково-методичного підходу щодо формування механізму ефективної взаємодії енергопідприємств у галузі; методичних засад PEST-аналізу динаміки розвитку енергетичного ринку з метою визначення рівня конкурентоспроможності; теоретичного обґрунтування функціональних інструментів стимулювання та розвитку відновлювальної енергетики, а також визначення ролі і місця даного напрямку у забезпеченні енергетичної безпеки країни.

У роботі дістали подальшого розвитку елементи «зеленої» таксономічної системи України та особливості функціонування світової та європейської енергетики; розширено пріоритетні напрями та позиції енергоцілей розвитку економіки України в умовах євроінтеграції; комплекс основних аспектів забезпечення екологічної складової енергетичної безпеки з урахуванням європейських регламентів; понятійно-категоріальний апарат

енергетичної безпеки в контексті інклюзивного розвитку економіки України, акцентуючи увагу на механізмі безперервної наявності енергоресурсів за доступними цінами та організацією процесів енергозабезпечення для захисту національних інтересів; інформаційно-аналітичне забезпечення та інструментарій в системі управління енергетичними ризиками; комплекс науково-практичних пропозицій щодо впровадження альтернативних варіантів енергозабезпечення й енергоефективності економіки України в умовах євроінтеграції.

Повнота викладу результатів дослідження в наукових публікаціях.

Наукові публікації аспіранта в повному обсязі висвітлено в основних положеннях поданої до захисту дисертаційної роботи. За результатами дослідження опубліковано 11 наукових праць обсягом 5,2 д. а. (4,6 д. а. належить особисто автору), з них відповідають до пп. 8–9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12 січня 2022 р. № 44., а саме: 5 статей опублікованих у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, 1 з яких – у співавторстві, 6 тез доповідей, 1 з яких – у співавторстві, опубліковані у збірках за результатами роботи міжнародних науково-практичних конференцій та одному міжнародному конгресі. Публікації належним чином відображають усі аспекти розглянутої проблеми та відповідають вимогам щодо оприлюднення результатів дисертаційної роботи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій кваліфікаційної наукової праці.

Основні результати дослідження, сформульовані аспірантом висновки і практичні рекомендації є теоретично обґрунтованими і достовірними. Вони базуються на використанні статистичних матеріалів Державної служби статистики України, Євростату, Міністерства енергетики України та міжнародних рейтингових агентств, періодичних видань і напрацювань сучасних вітчизняних та зарубіжних науковців, учених і дослідників у галузі енергетики та забезпечення енергетичної безпеки країни в контексті стабілізації функціонування енергоринку.

У роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Методи абстрагування, конкретизації, порівняння та систематизації застосовано для визначення теоретичних основ енергетичної безпеки та функціональних складових енергосистеми, а також для виявлення проблем і перспектив розвитку. Пошуковий метод використано під час опрацювання наявної методичної та наукової літератури, аналітичний метод – для опрацювання інформаційного забезпечення дослідження. Історико-логістичний аналіз застосовано для узагальнення наукових джерел і теоретичних аспектів формування енергетичної безпеки країни. Методи індукції та дедукції, порівняння, класифікації, проектування, теоретичного моделювання та аналізу причинно-наслідкових зв'язків у структурних змінах енергосистеми та

енергетичної безпеки країни використано разом з методами екстраполяції, аксіоматики, спостереження, аналізу документації та нормативно-правового забезпечення для прискорення євроінтеграційних процесів. Апроксимаційний метод та ранжирування застосовано для адаптації принципів інклюзивного розвитку України.

Аналіз дисертації та опублікованих робіт Когута С.С. дають змогу стверджувати, що результати дисертаційної роботи є достовірними, і отримані аспірантом самостійно. Дисертант опрацював значний обсяг наукових робіт українських та іноземних науковців з тематики дисертаційної роботи. Представлений у дисертації матеріал базується не лише на аналізі теоретичних досліджень та статистичних даних, але й на результатах власного дослідження. Які можуть бути застосовані на практиці, частина з яких апробована і впроваджена на національному рівні.

Наукові положення дисертації мають достатній рівень обґрунтованості, це стосується наступного: розкрито понятійно-категоріальний апарат енергетичної безпеки в контексті інклюзивного розвитку економіки України, акцентуючи увагу на механізмі безперервної наявності енергоресурсів за доступними цінами та організацією процесів енергозабезпечення для захисту національних інтересів, та комплексу основних аспектів забезпечення екологічної складової енергетичної безпеки з урахуванням європейських регламентів.

Структура та зміст дисертації, її завершеність та відповідність установленим вимогам щодо оформлення.

Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 261 сторінки друкованого тексту. Основний зміст викладено на 186 сторінках тексту, який містить 15 таблиць, 46 рисунків. Робота має 15 сторінок анотації, 27 додатків, розміщених на 40 сторінках. Список використаних джерел містить 205 найменувань і викладений на 20 сторінках.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження дисертації, визначено мету і основні завдання дисертаційної роботи, визначено наукову новизну роботи і практичне значення отриманих результатів, описано методи, які були використані у дослідженнях і особистий внесок аспіранта.

В **першому розділі** «Теоретичні засади формування енергетичної безпеки в енергетичній сфері України» висвітлюються теми історико-фундаментальних складових створення енергетичної системи країни та розвиток енергетики в наш час: динаміка розвитку світової енергетики вугілля, що відповідає першому енергетичному переходу, динаміка використання нафти і газу, динаміка змін енергетичних і економічних показників економік світу, перехід на відновлювані джерела енергії, частка в енергетичному наборі.

Підрозділ 1.2. «Сутність і значення енергетичної безпеки в контексті інклюзивного розвитку економіки України» використовується авторське дослідження: місце енергетичної безпеки в системі забезпечення національної безпеки держави, складові економічної безпеки України та

системні фактори задоволення потреби у безпеці на всіх її рівнях. Розглянуті тенденції розвитку людства, що впливають на стан національної безпеки та основні групи глобальних проблем безпеки і основні підходи щодо концепції регулювання енергетичної безпеки ЗАС. В роботі виділені ключові моменти інклюзивного зростання та основні показники забезпечення інклюзивного зростання економіки. Запропоноване розмежування може бути представлене у вигляді графічної моделі виокремлення сфери регулювання енергетичної безпеки. Автор стверджує, що метою державної політики під час енергетичного переходу має стати її переорієнтування на екологічність та інклюзію.

Підрозділ 1.3. «Сучасні тренди зарубіжного досвіду у площині енергетичної безпеки» розкриває проблематику змін клімату та погіршення навколишнього середовища, що становлять загрозу для Європи та усього світу, і відповідно, європейською спільнотою для вирішення цих викликів було створено план дій Європейської зеленої угоди (Green Deal). Автор на рис. 1.12. розкриває кліматичні цілі Європейської зеленої угоди та висвітлює основні події, які відбулися в енергетичному секторі України після початку повномасштабного російського вторгнення.

В другому розділі «Енергозабезпечення України в умовах інтеграції з Європейським Союзом» розкриваються основні напрями дисертаційної роботи.

Позиціонування енергоцілей економіки України в умовах євроінтеграції базується на індексах інклюзивного зростання економік, 2020 рік (вибірка країн), субіндексах екологічної та енергетичної складової країн в інклюзивному розвитку (IGI), 2018 р. вибірці країн у рейтингу електропостачання Європи, ТІ, 2021, та даних електропостачання України в розрізі складових груп, ТІ, 2021. Запропоновано розподіл національної методологічної бази регіонально-галузевої оцінки рівня інклюзивності, згідно з якою оцінку інклюзивності суспільства, як і економіки, автор виводить на найвищий рівень порівняно з іншими відомими світовими рейтингами, виділяє та оцінює рівень національної інклюзивності за кількома підрівнями й аспектами. В роботі розглядаються основні енергоцілі економіки України.

Автор наводить рейтинг стійкості національних енергетичних політик країн світу 2020 та 2023 років та зазначає, що до екологічної складової енергетичної безпеки з урахуванням європейських регламентів входять: види енергії за джерелами її отримання; тенденції зміни глобальних викидів CO₂ у світі та країни-лідери, млрд т; динаміка зростання встановленої потужності об'єктів ВДЕ, які працюють за «зеленим» тарифом, МВт; встановлену потужність ВДЕ за областями материкової частини України станом на 2021 рік, МВт; виробництво електроенергії та встановлена потужність сектору ВДЕ, за видами, станом на кінець 2021 року.

У роботі представлено шляхи формування стратегій сталого розвитку через оцінку рівня інклюзивності, що дозволяє визначити рівний доступ усіх верств суспільства до можливостей і ресурсів. В управлінні енергетичною

безпекою враховано інтереси всіх груп населення для розробки політики, що сприятиме інклюзивному розвитку.

Графічно оформлені: структура кінцевого споживання за напрямками, структура споживання енергоресурсів у промисловості 2020 р. та основні дії, що сприятимуть переходу на ВДЕ. Автор стверджує, що водень, одержуваний за допомогою енергії вітру і сонця, є саме тим паливом для всіх видів транспорту і засобом, який дає змогу країнам стати незалежними від відповідного імпорту нафтопродуктів. Економічні та соціальні переваги розвитку відновлюваних джерел енергії незаперечні і не можна з цим не погодитися. Як висновок, автором акцентується увага на Цілях Енергетичної стратегії України 2050.

Третій розділ «Створення умов для ефективного енергозабезпечення в економіці України» складається із трьох підрозділів, а саме: енергетичний ринок як складова економіки України; управління енергетичними ризиками; розвиток системи взаємовідносин енергопідприємств з енергоринком для цілей енергозабезпечення й енергоефективності економіки в умовах євроінтеграції.

У першому підрозділі проаналізовано кон'юнктурні фактори енергоринку та визначено основні ризики для енергетичного ринку України на основі оцінки їх впливу. Автор розглядає роль ринкової влади в координації та контролі діяльності розподільних каналів енергопостачання. Висвітлено переваги довгострокових контрактів, принцип роботи ринку «на добу вперед», фактори балансувального сегменту, структуру ринку допоміжних послуг, особливості функціонування компаній-споживачів та алгоритм дій українських споживачів у різних сегментах ринку. Це дозволяє зробити висновки про узагальнену модель енергетичного ринку України та провести PEST-аналіз енергетичної галузі.

Другий підрозділ «Управління енергетичними ризиками» розкриває усі енергетичні ризики, які можна розподілити на глобальні та галузеві і виділяє основні глобальні типи ризиків, які загрожують ланцюгам енергопостачання (процес управління ризиками енергетичної компанії, карта ризиків з основними факторами ризику. Автор зосереджує увагу на рівні ризику VaR, що є статистичним методом для вимірювання та кількісної оцінки прибутку чи збитку певного портфеля впродовж певного періоду часу з відповідною ймовірністю.

Третій підрозділ «Розвиток системи взаємовідносин енергопідприємств з енергоринком для цілей енергозабезпечення й енергоефективності економіки в умовах євроінтеграції» розкриває основні тенденції розвитку системи взаємовідносин енергопідприємств з енергоринком в Україні на сучасному етапі розвитку економіки та нормативну базу, щодо радіоактивних відходів, яка потребує подальшого розвитку. За результатами дослідження системи формування енергетичної безпеки в контексті інклюзивного розвитку економіки України у дисертації досліджено теоретичні засади формування енергетичної безпеки в контексті євроінтеграційних процесів. Енергетична безпека розглянута як важлива складова національної безпеки, зокрема через аналіз сучасних тенденцій у світовій енергетиці та їх вплив на Україну. У

роботі подано обґрунтування необхідності диверсифікації джерел енергопостачання для забезпечення енергетичної безпеки країни, зокрема в контексті напруженості на світових енергетичних ринках у 2022 році. Представлено пропозиції щодо зеленої таксономічної системи та зеленого відновлення.

Мова та стиль дисертації.

Дисертаційна робота написана державною мовою, з дотриманням наукового стилю та логічної послідовності.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи.

Враховуючи науково-практичну значимість роботи Когута С.С. та розробку теоретико-практичного інструментарію, слід виділити дискусійні моменти, які можуть уточнити та надати додаткові аргументи при захисті роботи.

1. У розділі 2 таблиця 2.2 дисертаційної роботи наводяться із застарілою інформацією за 2020 р. було б добре розкрити свіжіші дані щодо переходу на відновлювані джерела енергії та частки в енергетичному наборі. Проте можливо зазначені дані в повному обсязі не висвітлено в офіційних даних, тому хотілось би послухати думку автора.

2. У контексті обговорення відновлювальних джерел енергії та їх ролі в енергетичній безпеці України важливо звернути увагу на європейські регламенти, які беруться за основу. Які саме нормативні акти та регламенти Європейського Союзу використовуються для оцінки та впровадження політики в сфері відновлювальних джерел енергії та забезпечення енергетичної безпеки України? Зокрема, цікавить, як вони впливають на національну політику, стратегії та практики, а також яким чином інтегруються до української нормативно-правової бази.

3. Зауваження стосується відсутності в дослідженні використання економіко-математичних інструментів та кореляційних аналізів, які є важливими для об'єктивного аналізу і моделювання енергетичних та економічних процесів. Економіко-математичні моделі та кореляційні методи дозволяють глибше зрозуміти взаємозв'язки між різними економічними змінними, прогнозувати тенденції розвитку та оцінювати вплив певних факторів на економічну систему.

4. На мою думку, у роботі недостатньої уваги приділяється ідентифікації ризиків та прогнозуванню наслідків при низькій системі превентивної безпеки, що можуть вплинути на енергетичний сектор України. Врахування ризиків є ключовим елементом стратегічного планування та управління, особливо в такій критичній галузі, як енергетика. Прогнозування наслідків критичних ситуацій допомогло би виявити потенційні загрози, оцінити їх можливі наслідки та розробити заходи для їх мінімізації.

Проте, варто наголосити, що наведені зауваження та дискусійні питання не заперечують загальну позитивну оцінку дисертації Когута Сергія Сергійовича, і носять рекомендаційний характер.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Когута Сергія Сергійовича на тему: «Енергетична безпека в контексті інклюзивного розвитку економіки України», подана на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка» є завершеним, самостійним дослідженням, містить низку нових, актуальних та достовірних результатів, що свідчать про їх важливе теоретичне та практичне значення.

За актуальністю, метою, змістом, обсягом отриманих результатів, науковою новизною та практичним значенням відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій» (з наступними змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 507 від 03.05.2024), а її автор Когут Сергій Сергійович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 Економіка.

Рецензент:

Кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки, підприємництва
та бізнес-адміністрування
Державного податкового університету

Olga

Ольга МАРЧЕНКО

Державний податковий університет	
Підпис <i>Марченко</i>	засвідчую:
<i>Марченко</i>	Учений секретар <i>Ольга-Світлана</i>
«	» 20 р.